

Het zaad van de man mag nooit verloren gaan (1985)

Incest komt ook in christelijke kring regelmatig voor

Sieth Delhaas

OPZIJ, maart 1985

Inleiding

Je zou het met een bitter sarcasme 'christelijke' incest kunnen noemen: een toevoeging die te pas en te onpas is en wordt gebruikt, waar 'christelijk' borg moet staan voor het 'ware'. In christelijke milieus waar incest wordt gepleegd worden godsdienstige begrippen als: zonde, schuld, verlossing, vergeving en verzoening wurgende attributen in het machtsspel waarin kleuters, meisjes en jonge vrouwen jaren achtereen een machteloze prooi zijn. 'Hoe komt het' vroeg Ineke Jonker, historica en lid van de 'Vereniging tegen Seksuele Kindermishandeling binnen het Gezin' zich af, 'dat incest in christelijke gezinnen net zo veel voorkomt als in andere? Is godsdienst wel bevrijdend voor mensen?' Zelf had zij ervaringen met incest in een godsdienstig milieu. Samen met enkele feministische theologen is zij een onderzoek begonnen in de vorm van gesprekken met vrouwen die in een christelijk milieu seksueel misbruikt zijn door gezins- of familieleden. In maart wordt het resultaat, dat zij samen met Annie Imbens-Fransen, feministisch theoloog, heeft uitgewerkt, gepubliceerd met als titel 'Godsdienst en Incest'.

Wereldwijd

Ineke: 'Bij het lezen van een verslag van een studiedag die ik bijwoonde over Jodendom, Christendom en Islam realiseerde ik me dat vrouwen uit die godsdiensten hetzelfde zeggen: 'Op zich is wat God zegt goed, maar het wordt door mannen naar ons toegebracht en de mannen leggen er hun onderdrukking in. Het is de haat en de minachting van mannen voor vrouwen. Vrouwen zijn verantwoordelijk voor de seksualiteit van mannen. Ze zijn hun bezit. Dat zie je wereldwijd. De christelijke godsdienst neemt die beelden mee in de

prediking. Toen in 1982 de vereniging tegen incest werd opgericht ging ik met andere vrouwen hierover praten. Ik had zo'n dertig jaar met mijn incestervaringen rondgelopen, van m'n 12e tot m'n 47e jaar. Ik kreeg door dat er wat met die godsdienst aan de hand was. Ik onderging dezelfde pijn, machteloze woede en bedreiging in de kerk, als ik met bepaalde bijbelteksten werd geconfronteerd, als wanneer ik tegenslagen in het leven onderging, waarvan ik de oorzaak ook projecteerde op mijn incestervaringen. Als ik in de kerk zat ving ik altijd net die teksten en uitspraken op, die iets te maken hadden met die incestsituatie. Die teksten herinneren me aan mijn verkrachter en de bijbelteksten, die hij las. Nu pas ben ik me daarvan

bewust geworden. Voor het onderzoek wist ik niet hoe dat werkte. Ik kon niet in de kerk zitten of ik hoorde het verhaal van de hoer. Ik hoorde dat ik slecht was en dat vrouwen gemene sluwe wezens waren die niet deugden. Langzamerhand ben ik er door de gesprekken met andere vrouwen achter gekomen, dat daardoor alle andere dingen die wél goed zijn, geblokkeerd werden; die ving ik niet op. Ik interpreteerde ook wat de godsdienst betreft alles vanuit die onderdrukkende godsdienstige ervaringen tijdens die incestperiode. Hij las aan tafel (zoals dat in protestantse kringen gebruik was/is S.D.) uit de bijbel voor en hij koos precies die zinnen, die gingen over slechte vrouwen. Daar hield hij dan ook nog een uitgebreid verhaal over.'

Annie: 'Vrouwen worden door die patriarchale benadering van het christendom weerloos en tot gemakkelijke prooien, en daarna misbruikt en verkracht.'

Ineke: 'Ja, dat klopt. Zij doen dingen met jou die niet deugen. Dus zij hebben er alle belang bij jou medeplichtig te maken en de verantwoordelijkheid ervoor bij jou te leggen. Jij bent toch al slecht. Dat kun je zelfs in de bijbel vinden: kijk maar naar Eva. Als je je object vernedert of minder maakt, is het minder erg wat je doet. Vrouwen ondergaan dat ook zo. Zij worden stelselmatig vernederd en tegelijk verantwoordelijk gesteld voor wat er met hen gebeurt. Zij hebben een godsdienst- en een incesttrauma. Dat is ook mijn ondervinding. Beide versterken elkaar. Het is verstrengeld. Bij ons werken die negatieve bijbelteksten traumatisch, omdat je tegelijkertijd die incest ondergaat. Om een voorbeeld te noemen. Ik sprak een joodse vrouw, die katholiek geworden is. Ze zei: ik vang uit het Nieuwe Testament altijd die teksten op, die tégen Joden gebruikt worden en die blokkeren de andere teksten. Deze teksten blokkeren voor haar de weg naar bevrijding.'

Weerloos

Godsdienst versterkt dus de incestnachtmerrie, maar in hoeverre verschuilt zich hierachter het mannelijk gedrag? Zou je kunnen zeggen: de man heeft met opzet het gegeven godsdienst zo sterk antivrouwelijk en vrouw-onderdrukkend vertaald en doorgegeven, dat hij de religie als instrument misbruikt voor zijn wangedrag?

Annie: 'Het is een wisselwerking. De patriarchale uitleg en beleving van het christendom lenen zich ertoe onderdrukking van vrouwen te legitimeren. Vrouwen worden in die uitleg geacht te zwijgen, zoals Paulus ooit heeft gezegd. Mannen beschikten tot voor kort over de macht en de mogelijkheden om eenzijdig te bepalen hoe de bijbel moest worden uitgelegd en hoe het christendom beleefd moest worden. In een cultuur waar slechts één groep bepaalt hoe godsdienst moet worden begrepen, werkt dat onderdrukkend voor de rest. Seksueel misbruik van meisjes in christelijke gezinnen moet gezien worden als de uiterste consequentie van de mannelijke overheersing in christelijke kerken.'

Ineke: 'Wat in de interviews telkens terugkeert is de uitspraak: 'Het zaad mag niet verloren gaan' (afkomstig uit het Oude Testament, S.D.). "Ja", zeggen ze dan, "hij moest mij wel gebruiken want mijn moeder was altijd ziek en zwak. Hij kon bij haar dus niet terecht en zijn zaad mocht niet worden vermorst." Zo'n dochter voelt zich verantwoordelijk voor het welbevinden van het hele gezin. Als vader niet bij moeder terecht kan om zijn seksuele behoeftes te bevredigen, moet hij toch ergens terecht kunnen. Enerzijds laten ze het dus soms toe uit verantwoordelijkheidsgevoel voor de vader, maar daarnaast denken ze dat ze

slecht en zondig zijn, omdat seks buiten het huwelijk verboden is. Ze kunnen geen kant uit en gaan daaraan kapot.’

Akker

‘In een rk-kerkelijk voorlichtingsboekje uit 1930 staat dat, al wil je man drie keer per dag met je naar bed, dan hoor je als vrouw beschikbaar te zijn. Die opvatting heeft in de kerk tot zo’n tien jaar geleden nog gewerkt. Elke seksuele daad moest eindigen in de geslachtsdaad. Thomas van Aquino (1225-1274), de kerkleraar, heeft gezegd dat in het mannelijke zaad een compleet mens zit. Zelfs in 1700 nog hebben ze die visie naar buiten gebracht, nadat verklaard was dat men via een microscoop in het sperma van de man al een klein mensje had zien zitten. Het sperma mag dus niet verloren gaan, zo’n verspilling is erger dan moord, zegt Thomas van Aquino. Een vrouw is dan ook alleen maar een vruchtbare akker waarin het zaad van de man valt. De nieuwe opvattingen over huwelijk en seksualiteit, zoals ze nu door Rome worden gegeven, gaan nog terug op die oude gedachte, die nog steeds niet is herzien.’

Annie: ‘In rk-kringen kregen meisjes te horen: “als een meisje zich kuis gedraagt, krijgt een man geen aandriften.” Een vrouw die door haar broer misbruikt werd en deze boodschap vanuit haar godsdienstige opvoeding steeds te horen kreeg, kreeg daarmee de schuld van het seksueel misbruik van haar broer in de schoenen geschoven. Vrouwen gaan zich daardoor uiteindelijk ook schuldig voelen.’

Ineke: ‘Ook in interviews uit protestantse kring wordt dat duidelijk aangegeven. Als een dochter moet trouwen, wordt de indruk gewekt dat het meisje het heeft opgewekt. De verwarring wordt compleet als je je dochter binnenhoudt en ze daar de lusten van mannen opwekt en haar binnenshuis iets overkomt. Haar broers moeten haar beschermen en pakken haar binnen. Ze kan er niets over zeggen, want ze wordt niet geloofd. Er zijn veel vrouwen door hun broer verkracht. Dat is heel verwarrend. Ze worden daardoor in hun vertrouwen naar hun speelkameraadje ernstig beschadigd.’

Annie: ‘Ook nu werkt de christelijke opvoeding door de man-vrouw-beelden en verwachtingen incest bevorderend. Een meisje leert in zo’n gezin zich altijd verantwoordelijk te voelen voor de goede verstandhouding in relaties. Moeders ook. Die dochters hebben vaak de behoefte om moeder te ontlasten, maar dat wordt ook van haar verwacht.’

Ineke: ‘Ze hebben geleerd hun broers te verzorgen. Ze moeten hun kleding strijken, schoenen poetsen. Dan komt hij plotseling ook met zijn seksuele behoefte bij haar.’

Annie: ‘Of hij speelt in op het fijne contact met haar, en zegt: “Ik kan met jou zo goed praten.” Hij geeft haar eerst een compliment, gaat dan te ver en dreigt dan weer: “als je erover praat, dan...” Vaak hoeft hij niet eens te dreigen omdat hij er op rekent dat het meisje toch niet wordt geloofd, en dat weet ze zelf ook.

Een broer zei: “Gil maar, ze geloven je toch niet.” Die jongens worden ook vaak door moeder en/of oma verontschuldigd voor hun schandelijk gedrag: “Ja, dat komt omdat hij in de oorlog geboren is” of “Maar hij is wel stamhouder” of “Hij is wel een echte knul, hè”.

Een moeder die wist dat haar zoon haar dochter seksueel misbruikt had, reageerde: “Maar hij gaat tenminste nog naar de kerk.”

Er worden allerlei redenen aangevoerd om de jongen te verontschuldigen. Een meisje/vrouw die in haar jeugd seksueel misbruikt wordt, wordt geacht de dader te vergeven, ook als hij het

gebeurde nog ontkent. De godsdienstige opvoeding maakt meisjes tot gemakkelijke prooien. De vrouwen met wie wij spraken hadden allemaal perioden van diepe angst voor God. Ze voelden wat er met hen gebeurde als vernederend. Ze baden tot God dat het zou ophouden. Ze hadden geleerd dat God goed, rechtvaardig en almachtig was en alles wist. Maar Hij greep niet in. Hij zorgde niet dat de incest stopte. Dan schoten haar alle negatieve dingen te binnen, die ze over zichzelf te horen had gekregen en dacht ze: dan zal ik slecht zijn. Ze ging de incest zien als straf van God voor haar slechtheid. Verzet tegen vader die haar verkrachtte werd daarbij gezien als opstand tegen God. Want God wil dat je je vader en moeder eert. Eén vrouw kreeg zelfs te horen wanneer ze huilde als ze verkracht werd: "Ga vanmiddag maar naar de kerk, dan kun je vergeving vragen omdat je nu zo opstandig bent geweest"

Twijfel

Ineke: 'Je bidt God constant: laat het ophouden, dus je voelt je zo verraden. Hij is jouw beschermer helemaal niet. En je gaat nog meer je best doen om goed te leven. Deze vrouwen zijn in het geloof heel lang erg perfectionistisch geweest. Het duurt lang voor ze gaan twijfelen aan God. Ze gaan wel steeds dieper twijfelen aan zichzelf. Soms denken ze: Gods wegen zijn ondoordringelijk, dan zal dit misschien wel goed voor me zijn.'

Annie: 'Dit Godsbeeld werkte destructief op vrouwen die seksueel misbruikt zijn. Zij gingen daardoor steeds meer twijfelen aan zichzelf, werden er wanhopig en verward van. Alle vrouwen die wij spraken hadden periodes waarin zij sterke drang hadden tot zelfvernietiging. De meeste vrouwen waren een of meerdere malen opgenomen geweest in psychiatrische inrichtingen of waren jarenlang in therapie. De incestervaring of de godsdienstige problemen kwamen daar zelden of nooit ter sprake. Wij hebben uit het onderzoek de indruk overgehouden dat er niet alleen een taboe ligt op het spreken over incest, maar ook op het spreken over de problemen die vrouwen nog steeds hebben met hun godsdienstige opvoeding. Vrouwen die zo dom geweest zijn om te geloven wat de kerken haar voorhielden, horen daar nu niet meer over te zeuren.'

Welke vragen stelden jullie tijdens de gesprekken?

Annie: 'We zijn begonnen met aan twee vrouwen de vraag voor te leggen "Welk verband zie jij tussen je godsdienstige opvoeding en je incestervaring?" De punten die in die gesprekken aan bod kwamen werden aangevuld met punten die wij van belang vonden. Zo ontstond de eerste vragenlijst. Die vragenlijst is onder invloed van de interviews veranderd en aangevuld. Tijdens de interviews kwamen zoveel negatieve ervaringen en gevoelens naar boven, dat wij het belangrijk vonden om het gesprek af te sluiten met de vraag: "Waar haal jij in je leven moed en kracht vandaan?" Opvallend daarbij was dat bijna iedereen kracht van binnenuit ervoer. Door die kracht waren zij in staat geweest om hun vader aan te geven of het zwijgen over incest te doorbreken, of zagen zij kans om verder te leven met hun gruwelijke ervaring. Sommigen brachten die kracht in verband met God. De helft van de vrouwen vond kracht en bemoediging bij andere vrouwen: vrouwen van de vereniging tegen seksuele

kindermishandeling, vriendinnen, meisjes uit hun jeugd, de vrouwenbeweging, de moeder van een vriendin, enzovoort.’

Hebben jullie tijdens het onderzoek nieuwe inzichten gekregen?

Ineke: Ja, we ontdekten tijdens een gesprek, dat een vrouw meer last had van haar moeder dan van haar vader, die haar verkracht had en zwaar mishandeld. Die vrouw zei dat ook zelf in een gesprek. Zij nam haar moeder kwalijk dat zij haar niet beschermd had tegen haar vader. Zij vond ook dat haar moeder de uiteindelijke schuldige was aan de verkrachting door haar vader. “Want als moeder niet tekort was geschoten in haar huwelijksplichten zou vader mij niet misbruikt hebben.” Door dit gesprek realiseerden we ons dat alle vrouwen die we spraken veel moeite hadden met hun moeder. Ze vonden dat zij ervoor had moeten zorgen dat ze niet misbruikt werden door vader of broer. Zij zagen hun moeder door de ogen van haar verkrachter.’

Moeder

Annie: ‘Tijdens de begeleidende gesprekken die wij voerden, merkten wij steeds weer dat de vrouwen als vanzelfsprekend weergaven hoe hun vader tegen allerlei onderwerpen aankeek. Zij hadden er veel moeite mee om hun eigen gedachten en gevoelens te verwoorden. Wanneer wij bijvoorbeeld vroegen: “Hoe kijk jij tegen schuld en vergeving aan?” kregen wij uitvoerig te horen hoe vader daar over dacht. God, zoals de vaders die voorhielden en de vaders die incest pleegden lijken erg veel op elkaar. Ze hebben beiden een onbeperkte macht, handelen naar eigen willekeur en eisen absolute gehoorzaamheid. ‘

Krijgen vrouwen als ze dat machtspel doorzien ruimte om woedend te worden?

Ineke: ‘Die ruimte is er tot nu toe nog weinig geweest. Want de kerk is toch de kerk van de zondaars. Voor zondaars is in christelijke kerken altijd begrip. Je moet ze onvoorwaardelijk vergeven. Ze worden door God ook altijd vergeven. Terwijl ik, zo intelligent ben op momenten van tegenslag altijd denk dat het een straf van God was voor dat’. Je weet verstandelijk heel goed dat het niet waar is, maar je interpreteert het toch als een straf. Op momenten van zwakte voel je: hij pakt me weer. Terwijl de verkrachter zegt, als het eenmaal uitkomt: “Ik weet, dat ik kwaad gedaan heb, maar God heeft me vergeven.” Dus hij verkracht jou. Jij moet hem vergeven, maar omdat jij hem niet vergeeft ben jij de schuldige. Dus uiteindelijk keert dat zich ook weer tegen jou.’

Annie: ‘We geven tijdens de gesprekken ruimte voor de woede die vrouwen voelen tegenover God en de dader. Wanneer zij die woede na jarenlang zwijgen durven uiten, werkt dat als het opruimen van een blokkade.’

Wat verwachten jullie na dit onderzoek van de verschillende kerken?

Ineke: We kunnen nu laten zien hoe onderdrukkend het christendom op deze vrouwen gewerkt heeft. Want de samenhang tussen vrouwenonderdrukking en godsdienst wordt door dit onderzoek duidelijk zichtbaar. Aan de hand van de verhalen van deze vrouwen met deze extreme ervaringen kunnen we kerken laten zien hoe het komt dat de boodschap zoals die nu door mannen wordt uitgelegd onderdrukkend werkt op vrouwen. We weten dat ook christelijk opgevoede vrouwen die geen incest hebben meegemaakt zich in deze verhalen over de godsdienstige opvoeding van meisjes zullen herkennen.’

Annie: ‘We gaan ons boek aanbieden aan die mannen en vrouwen die in de verschillende christelijke kerken de touwtjes in handen hebben. We hopen dat het hen zal bewegen om

veranderingen in kerken door te voeren die nodig zijn om aan de tweederangs positie van vrouwen daar een eind te maken. Op korte termijn verwachten we dat kerken geld beschikbaar zullen stellen om de ergste gevolgen van de patriarchale verkondiging voor vrouwen te verzachten. Met dat geld kunnen dan vrouwen aangesteld worden voor pastorale begeleiding van vrouwen die in haar jeugd seksueel misbruikt zijn. Dankzij een subsidie van de Kommissie Projekten in Nederland (een organisatie van rk-religieuzen, S.D.) kunnen wij binnenkort beginnen met het trainen van vrouwen die deze pastorale gesprekken gaan voeren. *'Godsdienst en incest', Annie Imbens en Ineke Jonker, uitg. De Horstink, f 29,=.*